

»Mihin matka?« Syntymäpäivälahja Johanna Rolshovenille 2019

Laventeli, kakkos-asunto ja Johanna

Lavendel, eine Zweitwohnung und Johanna

Helena Ruotsala

Maaliskuussa 2003 tapasin Johannan. Hän oli Turussa, koska hänen miehensä Justin työskenteli äänimaisemaprojektissa. Johanna piti oppiaineessa esitelmän omasta tutkimuksestaan. Oli kevät ja lähdin pohjoiseen hiihtämään Johannan, Justinin, Paulan ja Maxin jäädessä Turkuun. Näinkin heidät seuraavan kerran syksyllä 2003, jolloin olin Johannan kutsusta Erasmus-vaihdossa Zürichissä. Kävimme silloin myös hänen metsästysmajalla Triesten lähellä ja ajoimme Alsacen kautta pitäen tulomatalla taukoa Strasbourgissa. En arvannut silloin, miten tärkeäksi raja-alueet tulisivat minulle myöhemmin.

Vuonna 2003 Johanna perheineen kävi jälleen Turussa ja vietimme muutaman päivän Hirvensalossa saunoen ja uiden. Seuraavana kesänä pääsin vihdoinkin käymään heidän Provencessa sijaitsevassa kakkosasunnossa, joka tuli minulle tutuksi myös myöhemmin eri vuodenaikoina, sillä erityisesti Johannan ansiosta vietin 2005-2006 Suomen Akatemian rahoituksella Baselin yliopiston etnologian laitoksella. Myös asunto Sveitsin Alsacessa löytyi Johannan ja Justinin tuttavapiiristä. Aika Baselissa oli juuri Johannan ja hänen perheensä ansiosta monella tavalla antoisa.

Mutta palaan vielä laventelin tuoksuiseen Provenceen, kesäasuntoihin ja erilaisiin paikkoihin, sillä mm. ne yhdistävät meitä Johannan kanssa. Käytän tässä hyväkseni aistietnografiaa. Minulla Provenceen liittyy aina vahvasti laventelin ja myös tinjamin tuoksu sekä upea, vaihtuva valo. Justin ja Max olivat minua vastassa rautatieasemalla. Avignonin Paavien palatsin ja kaupungin festareiden vilinän jälkeen illan jo hämärtyessä matka jatkui ylemmäs kohti Montbrun-les-Bainsia, jossa ystäväilläni on vanha talo, johon kuuluu myös vanha *cabanon*. Oli kuumaa ja pimeää, joten maisemista en nähnyt mitään, mutta avoimesta autonikkunasta tulvi sisään laventelin ja tinjamin "tuoksupoturi", jonka muistan varmaan loppuikäni. Tutustumiseni Provenceen alkoi näin näkemättä ja kuulematta mitään laventelin ja tinjamin tuoksun kautta; ehkä lisättynä kaskaiden äänillä.

Ich habe Johanna im März 2001 erstmals getroffen. Sie war in Turku, weil ihr Mann Justin in einem Projekt zum Thema Klanglandschaft gearbeitet hat. Johanna hat in unserem Studienfach einen Vortrag über ihre Forschung gehalten. Es war Frühling, und ich bin nach Nordfinnland zum Skifahren gereist. Johanna, Justin, und ihre Kinder Paula und Max sind in Turku geblieben, um den Frühling in Turku zu genießen. Im März 2002 war Johanna dann wieder in Turku, anlässlich der Kansatieteiden päivät. Ein nächstes Mal habe ich sie wieder im Herbst 2003 getroffen, als sie mich im Rahmen des Erasmus Austauschprogramm nach Zürich eingeladen hat. Damals haben wir auch die Jagdhütte von Familie Rolshoven in der Nähe von Trier besucht, sind durch das Elsass gefahren, mit einer Pause in Strasbourg auf dem Rückweg. Ich konnte damals nicht ahnen, wie wichtig Grenzgebiete für mich später werden würden. Ich würde im »schweizerischen Elsass« wohnen und wieder auch Strasbourg besuchen.

Im Jahr 2003 kam Johanna mit der ganzen Familie wieder nach Turku und wir haben uns auf Hirvensalo bei Turku getroffen. Im darauffolgenden Sommer konnte ich endlich ihre zweite Wohnung in der Provence besuchen, mit der ich auch später auch zu anderen Jahreszeiten bekannt wurde. Vor allem dank Johanna verbrachte ich das akademische Jahr 2005/06 dank der Finanzierung der Finnischen Akademie der Wissenschaften im Ethnologischen Seminar in der Universität Basel. Auch meine Wohnung in Allschwil (BL), im »schweizerischen Elsass«, habe ich mit Unterstützung des Bekanntenkreises von Johanna und Justin gefunden. Johanna und ihre Familie gebührt Dank, dass die Zeit in Basel in so vielerlei Hinsicht lohnend war.

Aber zurück zu der von Lavendel duftenden Provence, zu der zweiten Wohnung und zu zur Multilokalität, die, unter anderen, Johanna und mich vereinen. Ich selbst benutze hier sensorische Ethnographie. Für mich bedeutet Provence unter anderen Duft von Lavendel und auch Thymian, sowie wunderschönes, wechselndes Licht. Justin und Max kamen, um mich vom TVG Bahnhof abzuholen. Nach dem Papstpalast in Avignon und dem Treiben des Stadtfestivals wurde es schon dunkel, als wir in die Bergprovence Richtung Montbrun-les-Bains fuhren. Dort liegt das alte Haus meiner Freunde, mit einem alten cabanon. Es war heiß und Nacht, also nicht zu sehen, wie die Landschaft aussah. Die Autofenster waren geöffnet, und von draußen drang ein starkes Duftpotpourri aus Lavendel und Thymian herein – an dieses werde ich mich mein Leben lang

La Sagne (NE), 2007

Strasbourg, 2005

Kastelholma, Åland/Ahvenanmaalla, 2015

Tämä on hyvä ja valaiseva esimerkki siitä, miten paikkoihin ja tiloihin eri aikoina liitetyt muistot perustuvat usein erilaisiin aistikokemuksiin, joista kuulo- ja näköaistin lisäksi hajuaistilla on tärkeä merkitys muistojen rakentajana. Lapsuudesta tai lähimenneisyydestä peräisin olevat tuoksut ja hajut tuovat elävästi mieliimme paikat, henkilöt, tapahtumat tai vain muistot - joskus välähdyksenomaisesti, joskus erittäin tarkasti. J. Douglas Porteous (1985/2006) on kirjoittanut tuoksumaisemasta, *smellscape*, jolla hän tarkoittaa sitä, että tuoksut ja hajut ovat myös spatiaalisia, paikkaan sidottuja. Yi-Fu Tuanin (1979) mukaan juuri tuoksut ja hajut vaikuttavat meihin syvemmin kuin näkemämme havainnot tai kuulemamme äänet. Näin ajateltuna tuoksut voivat olla muistojemme todellinen koti, koska tuoksulla on voima varastoida menneisyyttä. Päinvastoin kuin visuaalinen mielikuva, tuoksumuisto on koteloitunut kokemus, joka on Tuanin mukaan jätetty tulkitsemattomaksi ja kehittämättömäksi.

Ystäväni ja kollegani Johanna Rolshoven on aikoinaan tehnyt väitöskirjansa laventelistä: *Provencebild mit Lavendel* (1991), jossa hän kertoo laventelin käytön ja merkityksen lisäksi mm. siitä miten Provensen ja laventelin myynti on luotu. Se on vasta noin 80 vuotta vanha "tuote", mutta vaikuttaa markkinoinnissa lyöneen helposti läpi antaen kuvan kuin se olisi ollut sitä aina. Turisti ei voi olla törmäämättä laventeliin Provensessa vaikei edes ajelisi pitkin laventelireittiä.

Kiitos Johannan ja hänen perheensä ehdin tuolla ensimmäisellä viikon matkalla Provenceen nähdä ja kokea vaikka mitä; mm. olin paikallisen vuohenhoitajan "Roéen" mukana paimenessa. (Ruotsala 2013) Hänellä oli maanomistajien kanssa sopimukset siitä, minne voi viedä vuohensa syömään. Paikkakunnalla oli myös muutamia muita vuohitalouksia ja kaikki käyttivät eri laitumia tai reittejä, jotka erosivat myös hieman eri vuodenaikoina. Aurinko ei ollut vielä noussut, kun lähdimme viemään eläimiä muutaman tunnin aamulenkille kylän läheisille vuorille. Koska heinäkuussa keskipäivällä oli niin kuumaa, niin tämä karjanhoitaja toi eläimet navettaan kuumimmaksi ajaksi ja lähti uudestaan iltapäivällä. Työ oli rankkaa sekä fyysisesti että taloudellisesti. "Roée" teki myös itse (luomu)vuohenjuustoa ja myi sitä paikallisilla maalaismarkkinoilla.

Talo Provensessa tuli tutuksi myöhemmillä kerroilla, jolloin mm. maalasin saunarakennuksen oven. Loma-asuntona oleva talo on oiva paikka myös erilaisille pienille seminaareille ja työskentelylle. Vuosien aikana vanha provencelainen maalaistalo on saanut takapihalleen mm. uima-altaan. Hedelmäpuut tuovat varjoa ja ovat eksoottisia pohjoisen kasvatille – mantelit, aprikoosit ja kvittenit eivät pohjolassa kasva.

erinnern. So habe ich die Provence kennengelernt, ohne etwas zu sehen oder zu hören – vielleicht war das eine zirpende Heuschrecke –, sondern durch den Duft von Lavendel und Thymian.

Dies ist ein gutes und leuchtendes Beispiel dafür, wie orts- und raumbasierte Erinnerungen zu verschiedenen Zeiten mit Sinneserfahrungen verknüpft sind. Neben dem Hör- und Sehsinn hat auch der Geruchssinn einen wesentlichen Einfluss auf die Erinnerungen. Düfte und Gerüche aus der Kindheit oder von der jüngeren Vergangenheit rufen Orte, Menschen und Ereignisse lebhaft ins Gedächtnis zurück – manchmal nur aufblitzend, manchmal ganz ausführlich und andauernd. Douglas Porteous (1985/2006) hat über Geruchslandschaft, smellscape, geschrieben, worin er ausdrückt, dass auch Düfte und Gerüche räumlich und ortsgebunden sind. Laut Yi-Fu Tuan (1979), beeinflussen uns Düfte und Gerüche tiefer als alles, was wir sehen oder hören. Auf diese Weise können Düfte das wirkliche Zuhause unserer Erinnerungen sein, denn der Duft hat die Kraft, die Vergangenheit zu speichern. Im Gegensatz zum visuellen Bild ist Dufterinnerung eine eingekapselte Erfahrung, die uninterpretiert und unverändert bleibt, sagt Tuan.

Meine Freundin und Kollegin Johanna hat ihre 1991 erschienene Doktorarbeit über Lavendel geschrieben: Provencebild mit Lavendel. Darin schreibt sie über die Verwendung und Bedeutung von Lavendel, aber zum Beispiel auch darüber, wie der Mythos der Provence und im Lavendel geschaffen wurde. Es handelt sich um ein nur etwa achtzigjähriges »Produkt«, das es aber schon immer gegeben zu haben scheint... Kein Tourist kann den Lavendel in der Provence vermeiden, auch wenn man nicht entlang der ausgeschilderten Lavendelstraße fährt. Bis nach Finnland verkauft man Kosmetik mit Lavendel aus der Provence.

Dank Johanna und ihrer Familie konnte ich während meiner ersten einwöchigen Reise in die Provence vieles sehen und erleben; ich begleitete unter anderem die dortige Ziegenhirtin Roée bei ihrer Arbeit. (Ruotsala 2013) Sie hatte mit den Landeigentümern Vereinbarung über die Beweidung des Landes mit ihren Ziegen. In dem Ort gab es einige andere Haushalte mit Ziegen, die alle verschiedene Weiden und Herdenwege benützten, abhängig von der Jahreszeit. Die Sonne war noch nicht aufgegangen, als wir die Ziegen zu den Hügeln über dem Dorf gebracht haben. Das hat einige Stunden gedauert. Weil es in Juli mittags so heiß war, hat die Hirtin die Ziege zur heißesten Zeit des Tages zurück in die Scheune gebracht, um sie später am Nachmittag ein zweites Mal in die Hügel zu bringen. Die Arbeit war nicht nur körperlich, sondern auch wirtschaftlich hart. Dazu hat Roée selbst biologischen Ziegenkäse zubereitet und die auf dem lokalen Markt verkauft.

Das Haus in Provence habe ich später näher kennengelernt, als ich die Tür des Anbaus mit der Sauna gestrichen habe. In dem als Ferienwohnung genutzten Haus werden kleine Seminare organisiert oder gemütlich gearbeitet. Im Laufe der Jahre hat das alte provenzalische Bauernhaus ein Wasserbassin erhalten. Die Obstbäume spenden Schatten und sind für einen Menschen aus Lappaland exotisch: Mandeln, Aprikosen und Quitten gedeihen im Norden nicht.

Kastelholma, Åland/Ahvenanmaalla, 2015

Myöhemmin olen retkeillyt lähiympäristössä, kiivennyt läheisille vuorille, hyvän turistin tavoin käynyt lähiseudun markkinoilla ja etsinyt villisian jälkiä sekä tietysti poiminut laventelia ja tinjampia. Tryffeleitä en ole löytänyt, vaikka niitäkin perheen mailla pitäisi kasvaa. Ehkä ne eivät kasva turisteille?

Johanna ja monipaikkaisuus liittyvät yhteen. Hän on itse monipaikkainen sekä hän on tutkinut monipaikkaisuutta. Myös nämä seikat yhdistävät meitä. Johanna, Basel, Graz ja Provence, minä, Turku ja Lappi – muutaman paikkakunnan mainitakseni. Työ- ja asuinpaikkoja riittää meillä molemmilla, mutta kakkosasuinpaikat säilyttävät arvonsa myös vuosien mittaan. Tervetuloa Johanna myös Lappiin!

Später habe ich Ausflüge in die Umgebung gemacht, bin auf die umliegenden Berge geklettert, habe wie ein guter Tourist die Märkte in den umliegenden Ortschaften aufgesucht, Wildschweinspuren gefunden – und natürlich Lavendel und Thymian gepflückt. Trüffel habe ich keine gefunden, obwohl es auf dem Grundstück der Familie solche gibt. Vielleicht wachsen die nicht für Touristen.

Johanna und die Multilokalität gehören zusammen, auch wenn sie noch andere Forschungsthema hat. Sie selbst ist multilokal und sie hat die Multilokalität untersucht. Auch das verbindet uns. Johanna, Basel, Graz und Provence, genau wie ich, Turku und Lappland – um nur ein paar Orte zu nennen. Wir beide haben viele Arbeits- und Wohnorte gehabt, aber die zweite Wohnung und die zweite Heimat bleiben im Laufe der Jahre wichtig. Herzlich willkommen, Johanna, auch in Lappland!

Lähteet | Quellen

- Porteus, Douglas J. 2006. 'Smellscape', in *The smell culture reader*, edited by Jim Drobnick (Oxford etc.: Berg), pp. 89-106. Vorlage: 'Smellscape', *Progress in Human Geography* 9 1985, pp. 356-378.
- Tuan, Yi-Fu. 1979. *Space and place. The perspective of experience* (Minneapolis, Minn.; Univ. of Minnesota).
- Rolshoven, Johanna. 1991. *Provencebild mit Lavendel. Die Kulturgeschichte eines Duftes in seiner Region* (Bremen: con).
- Ruotsala, Helena. 2013. 'Provence, mon amour', in *Etnologin työpöydältä ja pöydän alta*, 13. elokuuta 2013, <<http://serendipitybyanethnologist-helena.blogspot.com/search/label/Provence>>

Helena Ruotsala, 'Laventeli, kakkos-asunto ja Johanna | Lavendel, eine Zweitwohnung und Johanna', in *Wohin geht die Reise?*, herausgegeben von Sabine Eggmann, Susanna Kolbe und Justin Winkler (Basel: Akroama, 2019), pp. 52-58.
<<https://www.geruchderzeit.org/ruotsala>> ISBN 978-3-9525134-0-8